

Bodrogi Péter

A költő esdeklése

(Erdődi Gábor Yeats-fordításkötetéről)

A cikkirő esdeklése

Verseskötetről írni nehéz. Nehéz, mert a vers megfoghatatlan, megfogalmazhatatlan, önmagát definiáló műfaj. Mindenkinek mást jelent, mást üzen, mindenkiben mást mozdit meg, tehát mindenkire másképp hat. Ebből következik, hogy nem egyszerű feladat olyan kritikát írni, mely a többség véleményét reprezentálja, így minősíti magát az irodalmi művet. Fordításkötetről írni még nehezebb. Az ember (már csak ilyen) még kevésbé képes lapszélre tolni abból a tényből fakadó szubjektivitását, hogy mennyire kedveli az eredeti mű szerzőjét. Versfordításokról főgok szólni.

Yeats

William Butler Yeats (1865-1939) Nobel díjas, író költő. Ezt minden bizonnyal legtöbbien tudják. Munkásságának kevésbé ismert elemeivel azonban (angol szakos egyetemista létemre - szégyen gyalázat) én is csak az ezen ismertető megírásához elengedhetetlen, e témába vágó, nem csekély mennyiségű szakirodalom tanulmányozása közben ismerkedtem meg. A rendkívül összetett személyiségű és szerteágazó érdeklődéssel bíró Yeats olyan hatalmas életművet hagyott hátra az utókorra, olyan bonyolult, kultúrafüggő szimbolikát, hogy nem lévén Yeats kutató nem vállalkozhattam teljes, átfogó elemzésre. Két - szigorúan fordítástechnikai, nyelvi - szempont szerint vizsgáltam végig a kötetet és ezek alapján próbáltam tanulságokkal szolgálni a leendő olvasók számára. (1) Milyen pontosak a fordítások, jobbak avagy rosszabbak-e a már forgalomban lévő „klasszikusoknál”. (2) Mennyire híven adják vissza az eredeti szövegritmust, hangalakot, mennyire „dallanak” magyarul, (a „dallanak” szó egyébként a fordítótól származik, ez is nyelvi leleményességének bizonyítéka. Most lássuk, ki ő.

Erdődi

Gábor költő, fordító. Eddigi pályafutása alatt több, neves, főként orosz (Jeszenyin, Mandelstam)

és angol tollú szerző (Dylan Thomas, W. B. Yeats) műveit ültette át magyar nyelvre. A költő esdeklése c. válogatott Yeats fordításokat felsorakoztató kötete 2001-ben látott napvilágot az Új Mandátum Könyvkiadó gondozásában.

A kötet

A viszonylag egyszerű kivitelű, hagyományos tipográfiával készült, A5-ös formátumú kiadvány mintegy 120 oldalon keresztül próbálja végigvezetni az olvasót a nagy író költő lírai életművén. A legszebb, világ-irodalmi szempontból legjelentősebb szikrák felvilantására vállalkozván nagy fába, mondhatni erdőbe vágta fejszéjét Erdődi. A könyv - a Yeats életútját és korát bemutató rövid bevezető után - öt fejezetbe rendezve, időrendi sorrendben tárja a kelta mágus költészetét az olvasó elé.

A kelta homály dalai, balladáái és a Rózsa dalok

Az első rész a fiatal Yeats korán kiforrott zsenialitására tesz tanúbizonyságot. Yeats-et preraffaelita festő apja olyannyira vallástalanul neveli, hogy már ifjú korában érdeklődni kezd minden misztikus, távoli, irracionális dolog iránt. Erdődi Gábor fordításai, a szerző egyedi képalkotásának alapos ismerete révén remekül sikerültek. Ez utóbbi elengedhetetlen a szimbolika átültetéséhez. Nagyon jól ráérezett a hangulatvilágra, amelyet ezek a versek eredetiben sugároznak. A fordítások sok esetben „virágosabbak” a mára gyökeret verteknél, s hívebben visszaadják az eredeti hangulatot. Vegyünk egy népszerű, klasszikusnak számító, Szabó Lőrinc (továbbiakban Sz. L.) fordításában ismertté vált darabot, a fejezet reprezentánsát.

Innisfree

*Indulok én s megyek most, Innisfreebe megyek,
5 kunyhót rakok, fala sár lesz, s nád és sás a tető:
Lesz méhkasom, s kilenc sor babot is ültetek,
S csak nekem zümmög a mező.*

*Ott majd megbékül a szívem, mert békét hoz fehér
Fátylával a reggel, amelyhez a tücsök citeráz;
Az éjjél csupa derengés, csupa izzás a dél,
S az est csupa szárnycsattogás.*

*Indulok és megyek most, mert éj-nap a parti
fővény
S a víz játéka ringat, a tavi muzsika;
Ha megállok a járdán, vagy az utca közepén:
Szívemben csobog a dala.
Szabó Lőrinc fordítása*

Innisfree tavi szigetén
(The Lake Isle of Innisfree)

*Felserkenek én immár s Innisfree-be megyek,
sárból-ágból magamnak kunyhót építék én,
lesz ott kilenc bab-indám s kaptárban méh-sereg,
s csak én: zümmös tisztás közepén.*

*Lesz békém egy kevéske, mint lassú csönd, lehull,
csöppenti reggel fátyla, s ott tücsök-szó se rest,
hol pislá fény az éjjél, s a dél bíbora gyúl,
s száll zöldike-szárnyon az est.*

*Felserkenek én immár, hisz nappal s éjein
tavam csobogni hallom halk hangon partokon,
megállok zajos úton vagy szürke szélein,
s a szív csobog s én hallgatom.*

(1888)

Erdődi Gábor fordítása

Már a cím is hívebb az eredetihez (szó szerint: Innisfree tavi szigete). Az első sor is pontosabb Erdődi fordításában. Yeats a „felkelni, felemelkedni” jelentésű „arise” szót használja, nem véletlenül. A tékozló fiú régies, biblikus nyelvezetén szólal meg. Hazavágyik Írországba, szülőföldjére. Költői pályafutásának indulását is beleírta ebbe a versbe. Miért indul és megy most? A kettő nem ugyanaz??? Menjünk tovább... Második sor. Az angol eredeti nyersfordítása: „és egy kis kunyhót fogok oda építeni sárból és gallyakból”, tehát nem mondja meg a költő, hogy miből lesz fal és miből tető... Sz. L. továbbgondolja a leír-

takat, ez nem jó. Erdődi megmarad az eredeti szövegnél. Viszont újító készségéről is tanúbizonyságot tesz a negyedik sorban. Zümmös tisztás - no comment, tessék gyönyörködni. A belső rímet már meg sem említem. A második versszak is érdekes tanulságokkal szolgál. E. G. fordításából - „mint lassú csönd lehull” - az angol eredeti - „dropping slow” - köszön vissza. A reggel fátyla tehát nem „hoz”-za a csöndet, a békét, hanem csöppenti, ejti (drop - cseppen, hullajt). E költői képnek nyomát sem találjuk Sz. L. fordításában. A többi ömlesztve: E. G. „Száll zöldike-szárnyon az est” kontra Sz. L. „S az est csupa szárnycsattogás”, az angol eredetiben Yeats a „linnet's wing-zöldike szárnya kifejezést használja. Végül, de nem utolsó sorban: harmadik versszak második sora fele angolul: „I hear lake water lapping with low sounds by the shore”, E. G. „Tavam csobogni hallom halk hangon partokon” vagy Sz. L. „S a víz játéka ringat, a tavi muzsika”. Melyik adja vissza inkább az eredeti hangalakot, hangrendet? Hová tűnt Sz. L. fordításából az alliteráció? Véleményem szerint, e költemény esetében Erdődi „megnyerte” a VERS-enyt. Vagy inkább az olvasó - én nem tudom, döntse el mindenki maga. Amit talán felesleges is említenem, mert az olvasó bizonyára érzi, nagyon dallamosra sikerült az új átültetés. Nem véletlen talán, hogy Huzella Péter ezzel együtt öt Erdődi Yeats fordítást zenésített meg.

A középső korszak

verseit a második, harmadik és negyedik fejezet tartalmazza. Itt szerepelnek olyan nagy költemények, mint a két nagy Bizánc mű (Hajózás Bizáncba, Bizánc), a Coole-i vadhattyúk, a Második eljövétel vagy a Húsvét 1916, hogy csak a legismertebbeket említssem. A Második eljövétel című versből fogok kihálaszni néhány mondatot, hogy lássa az olvasó miről beszéltem, amikor a dallamosság, a mondhatóság került szóba. A vers mindenekelőtt zene, és ez nem csak az én véleményem. Lássuk hogyan gondolja a fordító! (1) első sor: Ferencz Győző (F. Gy.) - „Mind tágabb körökben kering, s ha szól már”, E. G. - „Forgás és forgás táguló csavarban”. Az eredeti sor: „Turning and Turning in the widening gyre” - szó

szerinti egyezés, csak magyarul dallamosabb! Erdődi sorának hangalakja mintha valóban kavargást idézne. A sok mély magánhangzó szinte begyömöszöli az ember torkába a gombócot. (2) Az angol eredeti nem rímes vers. F. Gy. pedig szerintem túlerőlteti a rímélést. Szól már - Solymár. Oly kár! Ezt versíró emberként mondom.

Yeats kései lírája

az utolsó előtti, ötödik fejezetben kapott helyet. Erotikus húrokat is megpendít, ezt lehet hogy egy „megfiatalító műtét” eredményezi nála. Hogy felcsigázzam a kedves olvasók érdeklődését, minden kommentár nélkül idézném az egyiket.

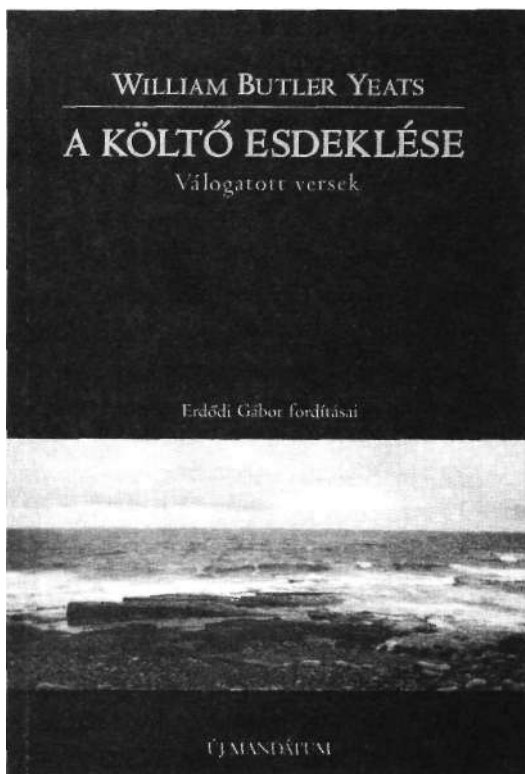
*A hölgy második dala
(The Lady's Second Song)*

*Miféle férfi jövel
heverni lábaid között?
Sebaj, hisz nők vagyunk,
mosdj, édesítsd tested, csipőd.
Szár az illatszert rejt szekrényem,
mehintem a lepedőt.
Uram, irgalmazz nekünk.*

*Úgy szeret majd a férfi,
mintha test nem is volna.
Úgy szereti majd testedet,
lélektől se zavarva.
Mindkét elemet megtöltve,
a teljességhez tartva,
uram, irgalmazz nekünk.*

*Lelkem, tanulj szerelmet,
mi keblemnek jól állhat,
s kezem-lábam tanulja,
mit tud a nemes állat.
Nézzen a lélek, érintsen a test,
melyik az inkább áldott?
Uram, irgalmazz nekünk.*

(1936)

Az utolsó fejezet

Yeats szimbolikájával foglalkozik. Tulajdonképpen egy egyedülálló Yeats-szótár (inkább jelképtár) ez. Hasonló „lexikont” Dylan Thomas fordítás-köteteiben is találunk. Hagyományt próbál teremteni, igyekvése mögött nem csak a buzgó filosz-lélek, de egyben a tanár is áll. Az ír rózsa, a tűz, a víz, a szél, a hatytyú és más motívumok jelentésrétegeibe merül alá és kimondatlanul is buzdítja az olvasót, búvárkodjon bátran. Egy dolog róható fel Erdődi-nek, szerintem rövid ez a fejezet. De ez lehet, hogy inkább dicséret.

Végül...

A kötet még kapható, érdemes keresni. A fordító Yeats prózájával is foglalkozik, nemsokára az is megjelenik. Kíváncsian várom.